

Dragomir Vujić (Sarajevo)

BOGATSTVO GEOGRAFSKIH APELATIVA NA PODRUČJU JEZERSKE VISORAVNI

U ovoj prilici možda je potrebno u vezi s problematikom o kojoj će biti riječi prethodno podsjetiti na dvije vjerovatno u dobroj mjeri poznate, ali važne činjenice:

P r v o, iako interes za slovensku geografsku terminologiju potiče odavno, još od vremena — kako reče N. Tolstoj — prvih izučavanja i ustanovljavanja genetskih veza različitih slovenskih dijalekata,¹ ipak je sistematsko i posebno izučavanje te terminologije u pojedinim slovenskim zemljama počelo tek nakon drugog svjetskog rata. Istina, mi ne zanemarujemo, niti se smije danas u ovome poslu zanemariti, izvjesne materijale za geografsku terminologiju što ih nalazimo u različitim rječnicima, npr. u Vukovu *Rječniku*, u *Rječniku JAZU*, zatim kod Jungmana, Želehovskog, Pleteršnika, kao i u djelima vrsnih geografa, etnologa i sl.: recimo u radu Cvijićevom *Srpskohrvatska terminologija i nomenklatura*.² Itd., itd., — da sve ne nabrajamo ovdje.³ Ali, kažemo, sistematskog, specijalnog rada na ovom planu nije bilo sve do skorijeg vremena, osobito nije bilo terenskog rada ni pristupa toj terminologiji sa postavki i u smislu zahtjeva lingvističke nauke, pa su tako izostajala i prijeko potrebna etimološka tumačenja, semasiološke klasifikacije, zatim uklapanja u određene dijalekatske okvire i sl.

D r u g o, u posljednjih trideset godina u cijelom slovenskom svijetu interesovanje za izučavanje geografske terminologije postalo je mnogo naglašenije, što bi se moglo objasniti i činjenicom da je za tu terminologiju zainteresovan širok krug naučnih disciplina. To interesovanje rezultiralo je i nizom

---

¹ N. I. Tolstoj, *Slavjanskaja geografičeskaja terminologija*, Izdatel'stvo „Nauka“, Moskva 1969, str. 5. i d.

² Govori i članci III, Beograd 1923.

³ Širi osvrt o radu na planu terminologija u pojedinim razdobljima i u pojedinim slovenskim zemljama dat je u već pomenutoj Tolstojevoj knjizi *Slavjanskaja geografičeskaja terminologija*, str. 5—12.

značajnih radova i djela. Tako već 1953. godine pojavljuje se u Sloveniji Badjurina *Ljudska geografija. Terensko izrazoslovje*,⁴ zatim radovi prof. Bezlaja o pojedinim geografskim terminima što su urasli u toponomastičke nazive, a za srpskohrvatsko područje 1957. god. Jozef Šic dao je izvrsnu studiju o geografskoj terminologiji i klasifikaciju tih termina.⁵ Istina, Šicova knjiga nije možda u svakom pogledu iscrpna, što je pokazano i u izvjesnom broju prikaza i dopuna, kao što je, na primjer, dopuna dra V. Mihajlovića *Prilog proučavanju srpskohrvatskih geografskih termina*,⁶ jer je rađena ne na osnovu sistematski prikupljane građe na srpskohrvatskim terenima, nego na osnovu ekscerpirane građe iz brojnih rječnika i leksikografskih radova. Naravno, i na ostalim slovenskim terenima radi se intenzivno na ovom poslu, a 1966. godine u Moskvi je održano i posebno veliko savjetovanje na temu *Mestnye geografičeskie terminy v toponimii*.⁷

Ako bismo dosljedno slijedili logiku stvari, razumno bismo učinili ako bismo prije svega organizovano pristupili sakupljanju i proučavanju geografske terminologije, pa tek onda prikupljanju i proučavanju onomastičke građe. Ili barem trebalo bi da tim poslovima pristupamo naporedo. Te relacije je, čini nam se, sasvim dobro omeđio N. Tolstoj: u svim slučajevima potrebno je ići od savremenog dijalekatskog geografskog termina ka istorijskom, od geografskog termina ka toponimu, a ne obrnuto.⁸ Jer, u osnovi ogromnog broja toponimskih naziva, osobito mikrotoponima, nalazimo geografske apelative, i to uslovljava konstantan interes onomastičara za geografsku terminologiju. Э. М. Мурзаев je pisao: „Любое топонимическое исследование не может игнорировать местную терминологию, а должно начинаться со сбора и систематизации простых географических терминов.“⁹

Jezerska visoravan, pod kojim pojmom podrazumijevamo, grubo uzevši, šire ravničarsko i brdovito područje u sjeveroistočnoj Crnoj Gori što se pruža neposredno ispod durmitorskog masiva pa do gornjih ivica kanjona rijeke Tare, na jednoj, te Štuoca i padina Sinjajevine, na drugoj strani, znači ne samo onaj ravni plato koji se naziva *Jezera*, — dakle ta visoravan pripada govornim područjima koja se obično nazivaju mladim novoštokavskim ijekavskim govorima ili hercegovačkim.¹⁰ A za ta područja ne jedanput su konstatovani tvoračka snaga i vitalnost u jeziku, što se lako uočava i u toponimiji i u leksici uopšte, odnosno u svakodnevnom narodnom izrazu i govorenju. Geografska terminologija, budući da je samo dio leksičkog blaga jednog jezika ili dijalekatskog područja, ima sva obilježja i karakter ostalog jezičkog materijala, pa je zato bilo logično pretpostaviti i bogatstvo tog terminološkog materijala

⁴ R. Badjura, *Ljudska geografija. Terensko izrazoslovje*, Ljubljana 1953.

⁵ J. Schütz, *Die geographische Terminologie des Serbokroatischen*, Berlin 1957.

⁶ Objavljeno u Prilozima proučavanju jezika, knj. 6, Novi Sad 1970, str. 153—178.

⁷ Materijali tog savjetovanja objavljeni su u posebnom zborniku pod naslovom *Mestnye geografičeskie terminy*, Izdatel'stvo „Mysl“, Moskva 1970.

⁸ N. Tolstoj, Op. cit., str. 15.

⁹ Citirani zbornik *Mestnye geografičeskie terminy*, str. 9.

¹⁰ Pod *hercegovačkim govornim tipom* ovdje podrazumijevamo zone kako ih je označio prof. J. Vuković u radu *Bosanski i hercegovački govorni tipovi*, Glasnik Zemaljskog muzeja BiH, n. s., sv. XVIII, Sarajevo 1963, str. 18.

na ovom području, kao što je to, uostalom, u Crnoj Gori uopšte slučaj. To nas je podstaklo da u toku ljeta, za svega petnaestak dana, zabilježimo prilično veliki broj geografskih apelativa, odnosno termina. Na žalost, mi smo danas u mogućnosti da damo *samo neka* zapažanja o tom materijalu, jer smo daleko i od pomisli da ga u ovoj prilici sistematizovano prezentiramo. Više nam je cilj da samo u dva-tri slučaja ukažemo na izvanredno precizna semantička nijansiranja. Naravno, sve termine navodimo ovdje u dijalekatskom izgovornom ruhu i boji.

Razmotrimo, prvo, lekseme kojima se označavaju, imenuju uzvišenja, naravno, opet bez pretenzija na iscrpnost:

mřginj ili *mřgulja* (romanizam *margo*, *margin(e)m*) znači najmanji uzdignuti djelić zemljišta, pa će se reći za livadu koja nije ravna da je *mřginjāva*;

kūm, *kūmka*, *kūmčica* (osnova je *hlāmōka*; u našem govoru zamijenjeno *h* sa *k*) označava malo uzdignutiji dio zemljišta;

brežūljak (dem. od *brļjeg*);

brļjeg (<*bergō*); ima i toponimski naziv iznad kanjona Tare *Brļjeg*;

glāvica (deminutiv od *glāva*, ali danas sa izgubljenom vezom sa osnovnim leksemom); mnogobrojni su nazivi sa ovim apelativom u osnovi, osobito sintagmatski: *Glāvica* (naziv za livade na periferiji Jezera), *Šorova glāvica* i sl. (Zanimljivo je da na periferiji Jezera ima i jedno uzvišenje koje nosi naziv *Bōrovā glāva*.);

kōsa, takođe uzdignuti dio zemljišta, ali nema oblik zaokrugljene glavice, nego je duga i uska; u Jezerima se jedan lokalitet zove *Pētrova kōsa*;

bīlo, danas dosta rijedak termin, a označava takođe uzvišenje;

řt, danas već gotovo odumro termin u ovom kraju, a označava uzdignuti plato zemljišta; zabilježili smo i mikrotoponimski naziv *Řta*;

grēbēn je uzdignuti brdski lanac; zabilježili smo dva-tri lokaliteta koji nose naziv *Grēbēn*;

břdo (slov. *brdo*); česti su sintagmatski nazivi koji u drugom dijelu imaju ovaj termin: *Gūsino břdo*, *Mēdedē břdo* i sl.;

planina (osnova *polnō) ima dva značenja: naime, pored onog osnovnog, geografskog, označava u ovom kraju i svaki uzdignuti teren na kome se nalaze kolibe, „katuni“, pa se kaže: „Īzdigō//īsprtljō nā planinu.“ Međutim, termin *gōra* ima ovdje svoje semantičko polje koje se dodiruje sa *planina* samo utoliko ukoliko je planina obrasla šumom. Reći će se: „Ūvatio vōlove i ōtišō ū goru da dōcerā vōz dřvā.“

Uz ovdje navedene termine ima i niz drugih kojima se semantički precizira dio onog što se može obuhvatiti ili što je obuhvaćeno terminima *grēbēn*, *břdo*, *planina* i sl. Tako:

lākat je vjerovatno metaforički geografski termin za uzdignuto zemljište koje ima oblik lakta ruke; mislim da ima i naziv *Sāvīn lākat*;

lice je ravnija strana nekog uzvišenja; postoji i mikrotoponimski naziv *Līca*;

plēce, takođe metaforičan termin, a označava uzdignutu nagnutu stranu na nekom uzvišenju;

strána je strmi dio nekog uzvišenja, ali označava i strmen u smislu *mālā strana*, *vèlikā strana*; ima i mikrotoponimski naziv *Stráne*;

prlo je zemljište na strani koje se osipa;

úrvina je strma i kamenita strana što se osipa;

òsoje je strana okrenuta od sunca;

priscje je strana „u suncu“; česti su i nazivi lokaliteta sa ovim apelativom u osnovi;

vř ili *vřg* je najizdignutiji dio uzvišenja; top. naziv *Črnī vř(g)*;

šānac je obično kameniti vrh brda;

prèviya je ulegnuće na jednom brdu, obično i prelaz;

sedlo (<*sedlo*) takođe je ugnuti dio na nekoj uzvišici ili između brdā;

gūdura je neravno zemljište;

ždrijèlo je usječeni prolaz na nekom brdu ili kosi; zabilježili smo i mikrotoponimske nazive *Ždrijèlo*, *Rámovo ždrijèlo* i dr.

U ovom kraškom kraju, kamenitom iznad svega, prirodno je što će biti podosta termina za označavanje kamena, odnosno svega onoga što je u vezi s kamenom. Dakle, bilježimo:

kāmēn, sa najopštijim značenjem;

stānac je nepokretan kamen, urastao većim dijelom u zemlju;

oblūtak, *òblūće* ili *oblūtica*, takođe nevelik kamen;

rīpa je veći kamen;

plōča je pljosnati kamen; postoji i mikrotoponimski naziv *Plōče*;

vāl je veći kamen na nekoj zaravni, u polju i sl.; postoji i mikrotoponimski naziv *Válovi*, jer se na tom mjestu nalaze dva vala;

gòmila je skupljeno kamenje na jednom mjestu; postoji i top. *Gòmile*;

kāmenjača, — kamenjače su veći blokovi kamena sa udubljenjima gdje se voda zadržava; česti su mikrotoponimski nazivi sa ovim apelativom u osnovi: *Kāmenjača*, *Kāmenjače* i sl.;

křš je uzdignuto zemljište prekriveno kamenom; česti su u ovom kraju i mikrotoponimski nazivi sa ovim apelativom u osnovi ili u drugom dijelu sintagmatskog naziva: *Křš*, *Křši*, *Bādnjārskī křši* i sl.;

škrīp je kamenjar sa rupama i sl.;

šplīja je termin dosta rijedak u upotrebi, ali ne kao sinonim za termin *pēcina*, već znači znatno manji i tješnji prostor u stijeni, kamenu;

pēcina je znatno veće udubljenje, prostor u stijeni;

stijēna je odsječita kamena strmen;

lītica je takođe okomita stijena;

gréda je takođe odsječita kamena strmen; postoji naziv *Črvenā gréda*;

kljēština je spušteno zemljište, usjek između dvije stijene; česti su i lokaliteti sa takvim nazivom;

škřka je ulegnuto zemljište iznad koga se uzdižu stijene; jedan lokalitet na Durmitoru zove se *Škřka*;

- ćuvik* je najizdignutiji kameni vrh na kršu ili brdu;
kùk je vjerovatno metaforični termin, a njim se označava dio stijene sa oblikom kuka; poznat je oronimski naziv *Bòbotòv kùk* na Durmitoru;
čùka je kamenito uzvišenje, obično vrh;
tòčilo je kamenito tlo;
čolòpek je tvrdo zemljište sa mnogo kamena;
ljút, ljúti křš, — itd., itd.
- Kraj o kojem je riječ ispresijecan je dolinama, uvalama i sl., pa zato nalazimo podosta apelativa i za označavanje takve konfiguracije zemljišta:
- zārāvan* je manji ravan prostor na kršu ili uzbrdici;
zàlokvānjak je mala zaravan;
tèpa je takođe manja ili veća zaravan;
pòd je ravno zemljište među brdima; zabilježili smo i mikrotop. *Pòda*;
rāvan je neveliki prostor ravnog zemljišta; zabilježili smo mikrotoponim *Màrkova rāvan*;
ravnica, termin sa najširim, geografski uobičajenim značenjem;
pòlje; termin vrlo čest kao drugi dio sintagmatskog naziva: *Sūvò pòlje*, *Ćúkovo pòlje* i sl.;
- pòljana* je manji dio ravnog zemljišta od polja; mikrotoponimski nazivi imaju često ovaj apelativ: *Pòljane*, *Màcanskā pòljana* i sl.;
- poljice* (dem. od *pòlje*, i stvarno sa značenjem deminucije);
dò je spušteno, ravno zemljište između dvije kose ili brda, odnosno između većih uzvišenja; termin je vrlo frekventan u mikrotoponimskim nazivima: *Dòlovi*, *Jérinća dò*, *Dòbri dò*, *Lāzārēv dò* i sl.;
- dóčić* (dem. od *dò*);
pròdò; biće često rečeno: „Kréni kroz ònū pròdò“;
kòtlina je nešto veći kompleks zemljišta koje je okruženo uzvišenjima;
sùtjeska je zemljište između uzvišenja, stiješnjeno zemljište planinskim masivima;
- tjèsnac* je stiješnjeni usjek u planinskim masivima¹¹;
lúka je zemljište uz rijeku, plodno i zaklonjeno;
lučica (dem. od *lúka*);
vāla je spušteno zemljište među brdima;
ūvāla je manji prostor (od vale) zemljišta među brdima;
nūgò je zemljište među uzvišenjima; postoji i mikrotoponimski naziv *Pāši nūgò*;
- vlāka* je usko a dugačko spušteno zemljište među brdima ili kršima; ovaj apelativ je osobito čest u sintagmatskim nazivima: *Vlāke*, *Cārevića vlāka*, *Īline vlāke* i sl.;

¹¹ Zanimljivo je da i u *sutjeska* i u *tjesnac* nije izvršeno ijekavsko jotovanje, iako je ono u ovom kraju doslovno izvršeno, pa će biti potrebno na drugom mjestu nešto više o tome reći.

úvlaká, termin sa deminutivnim značenjem u odnosu na *vláka*;

krívača je kriva vlaká; pa zatim: *jama*, *rupa*, *rupčina*, *vrtáča*. . . —
Itđ., itd.

Mogli bismo ređati sličnih termina podosta, ali nam se čini da će i ovo navedeno biti dosta da bi se ukazalo na bogatstvo leksike ove vrste na području o kome je riječ, kao i na urastanje tih termina u onomastičku nomenklaturu. Kada bi se cio taj materijal podvrgao mikroanalizama, on bi bez sumnje otkrio u prvom redu čovjekovu vezanost za tlo na kome bitiše, odnosno čovjekovo saživljavanje sa podnebljem, jer se iz tog saživljavanja rađa posve adekvatan i termin, i naziv za njivu, i naziv za livadu, i za brdo, — kraće rečeno: za svaku stopu i okrajak zemljišta, za svaki predmet i za svaku pojavu. Jer, na tom području sa vrlo raznolikom konfiguracijom neophodna je u svakodnevnoj komunikaciji semantička iznijansiranošć do krajnje mjere. Tim se, uostalom, potvrđuje i Šićova misao o zavisnosti geografske terminologije od geografske sredine.